

Zvukové knihy a audioknihy v Mestskej knižnici v Bratislave

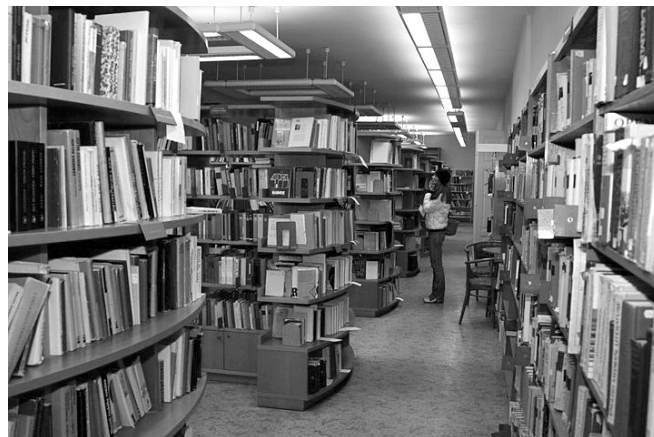
Úvod

Mestská knižnica v Bratislave (ďalej len Mestská knižnica) je verejnou univerzálnou knižnicou mesta Bratislavy. Poskytuje služby širokému vekovému spektru používateľov počnúc deťmi od troch rokov, pokračujúc žiakmi a študentskou mládežou cez dospelých až po aktívnych a vzdelávania chtivých seniorov. Skupinám používateľov sú k dispozícii špecializované pracoviská: Úsek krásnej a cudzojazyčnej literatúry na Laurinskej ul. č. 5 s letnou čítárňou U červeného raka na Michalskej ul. č. 26, Úsek odbornej literatúry s Oddelením pre nevidiacich a slabozrakých na Klariskej ul. č. 16, Úsek literatúry pre deti a mládež na Kapucínskej ul. č. 3 a Úsek hudobnej a umenovednej literatúry na Kapucínskej ul. č. 1. V univerzálnom knižničnom fonde Mestskej knižnice sa nachádza vyše 270 000 dokumentov. Ich informačné bohatstvo ročne využije okolo 8 500 registrovaných používateľov knižnice. Tí za rok navštívia Mestskú knižnicu 100 000-krát a vypožičajú si okolo 250 000 dokumentov, z ktorých je takmer 180 000 klasických kníh.

Zámerné používame termín klasická kniha (myslíme ňou tlačенú knihu). Dnes sú na trhu totiž v ponuke knihy elektronické aj knihy na počúvanie, čiže zvukové knihy či audioknihy. Tým posledným sa budeme venovať v tomto príspevku.

1 Zvukové knihy či audioknihy v Mestskej knižnici

Ak by ľubovoľný používateľ Mestskej knižnice hľadal zvukové knihy či audioknihy v jej online katalógu, mal by rôzne možnosti vyhľadávania. Napr. možnosť vyhľadávať podľa konkrétneho názvu, autora alebo podľa výberu z databáz – CD¹ (štandardný kompaktný optický disk na

Obr. 1 Voľný výber klasických kníh v Úseku krásnej a cudzojazyčnej literatúry na Laurinskej ul. č. 5 v Bratislave (Fotoarchív Mestskej knižnice)

¹ *Audio CD* [online]. [cit. 2012-07-13]. Dostupné na internete: http://www.encyklopedia.sk/index.php?pojmem=Audio_CD

ukladanie digitálnych dát, hovorovo cédečko) alebo formát MP3² na CD nosiči (kompaktný disk, ktorý obsahuje digitálny formát stratovej kompresie zvukových súborov), ďalej len MP3 na CD. Ďalšia možnosť je vyhľadávať v poli predmetového hesla podľa kľúčových slov zvukové knihy, resp. audioknihy. Online katalóg nájde množstvo titulov. Ale keď sa na ne používateľ pozornejšie pozrie, zistí, že všetky sú umiestnené v Oddelení pre nevidiacich a slabozrakých (ďalej len ONS). A požičať by si ich mohol len v prípade, že je zrakovo znevýhodnený.

Zvuková kniha a audiokniha, prípadne načítaná kniha, to sú termíny, medzi ktorými verejnosť nerobí rozdiely. V slovenčine sa pojmy zásadne nelíšia, sú zrozumiteľné pre všetkých. Ide o dokument vnímaný sluchom v rôznych formátoch alebo na rôznych nosičoch. Iné je to však v Mestskej knižnici. V nej s termínom zvuková kniha pracujeme od otvorenia a sprístupnenia ONS v roku 1991. Vďaka spolupráci so Slovenskou knižnicou pre nevidiacich Mateja Hrebendu v Levoči (ďalej len SKN) mali zrakovo znevýhodnení používatelia v ONS od samého počiatku k dispozícii okrem dokumentov v Braillovom písme či zväčšenej čiernotlačí aj zvukové knihy na počúvanie, v tom čase výlučne na magnetofónových kazetách. SKN si v júni 2012 realizáciou odborného seminára pripomenula už 50 rokov zvukovej knihy. Na seminári zaznelo viacero prezentácií a prednášok venovaných zvukovej knihe, jej histórii i súčasnej podobe, jej dôležitému postaveniu v službách pre zrakovo znevýhodnených používateľov. Existencia zvukových kníh ani náhodou nie je novinkou. V porovnaní s nimi sa termín audiokniha objavil len nedávno. Mestská knižnica, rovnako ako mnohé ďalšie knižnice, pre termíny zvuková kniha a audiokniha vymedzila rôzne skupiny cieľových používateľov. Pre zvukovú knihu – skupinu zrakovo znevýhodnených používateľov, pre audioknihu skupinu ostatných (vidiacich) používateľov knižnice. Podstata rozdielného určenia cieľových skupín je podložená práve existenciou ONS a v ňom dávno existujúcich zvukových kníh, ktoré ONS získava kúpou aj formou dlhodobej medziknižničnej výpožičnej služby zo SKN, resp. kúpou z Knihovny a tiskárny pro nevidomé K. E. Macana v Prahe. Audioknihy z dnešného pohľadu predstavujú komerčne vydané zvukové nahrávky dostupné na bežnom trhu v kníhkupectvách, ktorých verejné vypožičiavanie je chránené zákonom č. 618/2003 Z. z. NR SR o autorskom práve a právach súvisiacich s autorským právom (autorský zákon), ďalej len AZ. Takže audioknihy aj zvukové knihy, pre verejnosť synonymá, dnes používateľ nájde v Mestskej knižnici iba v ONS. V ňom sa totiž absenčne aj prezenčne požičiavajú výlučne zrakovo znevýhodneným používateľom na základe AZ a ustanovenia jeho § 29 – Použitie diela pre potreby zdravotne postihnutých.

Obr. 2 Zvukové knihy na magnetofónových kazetách v ONS na Klariskej 16 (Fotoarchív Mestskej knižnice)

Rok	Počet MP3 na CD v knižničnom fonde ONS
2006	0
2007	82
2008	268
2009	792
2010	1 199
2011	1 421

Tab. 1 Nárast počtu MP3 na CD v knižničnom fonde ONS v rokoch 2006 – 2011

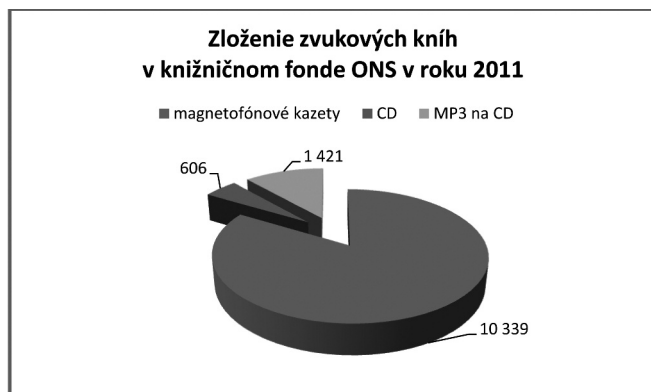
V roku 2011 malo ONS 160 registrovaných zrakovo znevýhodnených používateľov, pre ktorých bolo v knižničnom fonde k dispozícii 12 427 dokumentov. V jeho zložení prevažovali zvukové knihy v počte 12 366 k. j. (99,5 %), z toho bolo 10 339 magnetofónových kaziet, 606 CD a 1 421 MP3 na CD (graf 1).

Zvukové knihy v Mestskej knižnici nie sú novinkou. Novinkou sú len ich formáty, resp. nosiče, na ktorých sú zvukové knihy načítané. K magnetofónovým kazetám, ktoré pretrvávajú z rokov minulých, pribudli moderné nosiče CD, DVD aj moderné formáty MP3 na CD, WMA DRM (formát chránený pred nelegálnym kopírovaním využívaný v digitálnej knižnici SKN). Podstatný rozdiel medzi magnetofónovou kazetou a modernými nosičmi – prozaicky povedané – je to, že na magnetofónovej kazete je záznam zvuku v analógovej podobe a na moderných nosičoch v digitálnej podobe. Napriek stále pokračujúcej retrokonverzii zvuku v analógovej podobe na zvuk v digitálnom formáte v knižničnom fonde ONS aj v súčasnosti naďalej výrazne prevažujú zvukové knihy na magnetofónových kazetách. Z nich sa fond zvukových kníh budoval dlhé roky a aj zrakovo znevýhodnení používatelia boli dlhé roky na magnetofónové kazety zvyknutí. Rovnako tak technické vybavenie ich domácností bolo prispôsobené počúvaniu zvukových kníh z magnetofónových kaziet (Miroslava Sládeková – Valentíková 2011).

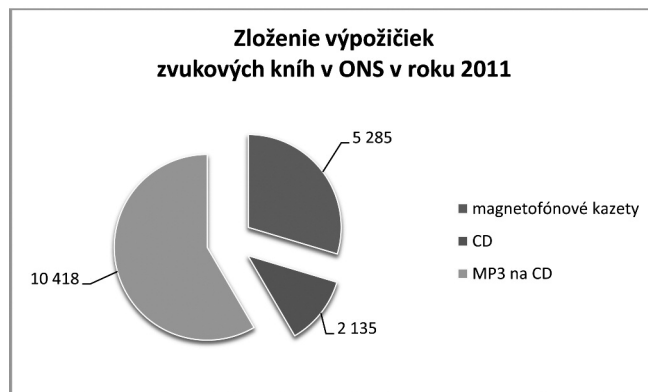
MP3 na CD pribudli do knižničného fondu ONS až v roku 2007. Pribúdali rýchlo, o náraste počtu MP3 na CD v knižničnom fonde ONS v rokoch 2006 – 2011 svedčí aj tabuľka č. 1.

MP3 na CD pribudli do knižničného fondu ONS až v roku 2007. Pribúdali rýchlo, o náraste počtu MP3 na CD v knižničnom fonde ONS v rokoch 2006 – 2011 svedčí aj tabuľka č. 1.

² Formát MP3 pod lupou – technické informácie [online]. [cit. 2012-07-16]. Dostupné na internete: <http://www.mpx.cz/VSE-O-MP3/Format-MP3-pod-lupou---technicke-informace.html>

Graf 1 Zloženie zvukových kníh v ONS v roku 2011

Graf 2 Zloženie výpožičiek zvukových kníh v ONS v roku 2011

Na požičiavanie nového formátu MP3 na CD si zrakovo znevýhodnení používateľia ONS pomaly zvykali. Rovnako tak si zvykala Mestská knižnica, kým v internom štatistickom vyhodnocovaní svojej činnosti až od roku 2010 začala sledovať výpožičky zvukových kníh v MP3 na CD.

Zrakovo znevýhodnení používateľia v roku 2011 zrealizovali 18 330 výpožičiek. (graf 2) Z nich 17 838 výpožičiek tvorili zvukové knihy, čo predstavuje 97,3 % celkového počtu výpožičiek. Zvukové knihy sa požičiavali na magnetofónových kazetách (5 285), na CD (2 135) a v MP3 na CD (10 418).

Kým v zložení knižničného fondu stále prevažujú zvukové knihy na magnetofónových kazetách, v roku 2011 už vo výpožičkách výrazne prevažovali zvukové knihy v MP3 na CD nad CD a magnetofónovými kazetami.

1.1 Audioknihy v knižniciach – celoslovenský odborný seminár s medzinárodnou účasťou v roku 2010 v Mestskej knižnici

Mnohí z vás si ho pamätajú, že pred takmer dvoma rokmi, konkrétne 30. septembra 2010, zorganizovala Mestská knižnica v spolupráci s Goetheho inštitútom v Bratislave odborný seminár s medzinárodnou účasťou s názvom Audioknihy v knižniciach. Skúsenosti s využívaním a sprístupňovaním audiokníh v knižniciach prezentovali nielen naši, ale aj zahraniční hostia – Marcus Rahm z Nemecka a Marie Dočkalová z Mestskej knižnice v Třebíči. Keď sme sledovali prezentácie o knižničných projektoch týkajúcich sa sprístupňovania audiokníh v Nemecku i Česku, kolík z nás si vtedy položili otázku – kde sú susedné knižnice a kde sme my v našich slovenských knižniciach? 27. októbra 2010 sa zverejnili závery a odporúčania zo seminára a v júni 2011 Mestská knižnica vydala kompletný zborník príspevkov Audioknihy v knižniciach (vrátane záverov a odporúčaní). Zverejnený je na webovej stránke Mestskej knižnice v Bratislave <http://www.mestskakniznica.sk/files/zbornik-Audioknihy2011.pdf>.

Seminárom a zborníkom chcela Mestská knižnica upozorniť na skutočnosť, že pribúdajú nové formáty dokumentov, ktoré by verejné knižnice mali získavať a vo svojom knižničnom fonde vlastniť, ochraňovať aj sprístupňovať. Diskusia odborníkov slovenského knihovníctva aj kultúry v závere seminára riešila možnosť absenčného požičiavania audiokníh v knižniciach. Ale strohý výklad AZ spolu s právnym vysvetlením autorskej spoločnosti LITA v záveroch a odporúčaniach zo seminára umožnil ich absenčné požičiavanie len za predpokladu, že knižnice získajú súhlas na použitie umeleckého výkonu od nositeľa práv – autora, ktorý dielo načítal a súhlas od výrobcu zvukového záznamu (Debnárová 2010, s. 51). A tak zvukové knihy či audioknihy ako dlhé roky predtým, tak aj po prekonzultovaní problematiky na odbornom seminári, zostali pre verejnosť vylúčené z absenčného požičiavania v knižniciach. A tá ich, poznajúc situáciu, v Mestskej knižnici ani nehľadá.

2 Verejnosť a audioknihy

Verejnosť využíva na označenie zvukových kníh skôr termín audioknihy. Rok pred konaním seminára, teda v roku 2009, sa objavil na internete rozhovor dvoch Slovákov o audioknihách:

1. Slováč: *Prosím, poradte mi, kde sa dajú stiahnuť audioknihy v slovenčine.*

2. Slováč: *www.xxx... ale musíš sa zaregistrovať!*

1. Slováč: *Idem sa na to pozrieť. Ešte mi povedz, či je táto registrácia bezpečná?*

2. Slováč: *To je už horšia otázka, ale dobrý antivírus všetko porieši. A čo je dnes na internete bezpečné?*

1. Slováč: *Tuším sa radšej budem registrovať niekde v kaviarni, srdečná vďaka, máš to u mňa.*

Takto Slováci riešili možnosť získať audioknihy už pred tromi rokmi (možno aj oveľa skôr alebo odjakživa). Tým, ktorí majú zodpovedný záujem o audioknihy, stačí poprezerieť internet a informácie o nich ich priam zahrnú. Audioknihy sú rôzne. Lacnejšie, drahšie, staršie i novšie. Môžu obsahovať plné texty kníh alebo skrátené verzie. Môžu

podliehať AZ, ale môžu byť aj voľné, teda také, pri ktorých uplynula doba ochrany. Môžu sa predávať alebo stiahnuť z internetu a prehrať na CD, USB flash disc či mp3 prehrávač. Text môže byť načítaný hercom, autorom textu, alebo ho môže zdramatizovať celý kolektív. Môže, ale nemusí ho sprevádzať hudba. Ak bežný používateľ hľadá na internete ľubovoľnú audioknihu, určite objaví viacero webových portálov, ktoré sa venujú audiokniham. Na Slovensku je to vydavateľstvo audiokníh *Kniha do ucha* (hrdiace sa prívlastkom prvé) so svojím e-shopom www.knihynapocuvanie.sk. Vzhľadom na to, že ďalšie slovenské vydavateľstvá (napr. Forza opus, Akcent, Slovart a Fragment – pobočka českého nakladateľstva Fragment) vydávajú audioknihy v menšom náklade, môžeme povedať, že k prívlastku prvé môžeme pridať aj najväčšie.

Okrem vydavateľstva *Kniha do ucha* vyhľadávač Google Slovensko používateľovi súčasne nájde aj webové portály kníhkupectiev s audioknihami: Artforum, Legenda Online, ePlanet, Kniha inak, Malý princ, Martinus, Gorila, Eurobooks, Knižný web Bux, Literama, ABCknihy, PantaRhei. Prípadne ho zaujmú služby českého portálu www.audioknihy.net. Táto webová stránka vznikla ako projekt študentov Kabinetu informačných štúdií a knihovníctva Masarykovej univerzity v Brne³. Obsahuje kompletne informácie o audiokniham. Naši susedia majú bohatší trh s audioknihami, možno aj preto, že vydávanie českých audiokníh má dlhšiu tradíciu. Nehovoriac o tom, že už dávnejšie audioknihy vstúpili aj do českých knižníc a dnes sa požičiavajú cez internet online. Možností, kde a ako nájsť audioknihy, je veľa a používateľ ani nemusí vstať zo stoličky pred svojím počítačom. Aby sme zistili, či má verejnosť skúsenosti s počúvaním audiokníh (či sa s nimi stretli, či si ich kupujú a počúvajú), pripravili sme na účely tohto príspevku krátku anonymnú anketu o audiokniham. Od 26. 6. 2012 do 13. 7. 2012 bola zverejnená na sociálnej sieti Facebook.com – Mestská knižnica.

2. 1 Anketa o audiokniham – výsledky⁴

Anketu o audiokniham tvorilo 7 jednoduchých otázok. Respondentov sme sa v nej pýtali:

1. či radšej čítajú klasické knihy, elektronické knihy, alebo radšej počúvajú audioknihy,
2. z akého dôvodu počúvajú audioknihy,
3. kde alebo pri akých príležitostiach najčastejšie počúvajú audioknihy,
4. či si ich kupujú domov,
5. či by si ich radšej požičali zadarmo v knižnici,
6. či sú spokojní s ponukou audiokníh načítaných v slovenčine,
7. či počúvali audioknihu, ktorá ich mimoriadne zaujala alebo ktorú by dokázali počúvať aj viackrát za sebou.

Súhrn výsledkov

77,8 % respondentov najradšej číta klasické knihy. Aj medzi nimi sa však nájdu tí, ktorí siahnu po audioknihe. Najčastejším dôvodom je u nich potreba oddychu. Dôvody počúvania audiokníh dopĺňa vyplnenie času pri cestovaní, nedostatok času na klasické čítanie či štúdium. Najčastejším miestom počúvania audiokníh je dopravný prostriedok a príležitosťou cestovanie v ňom. 88,9 % respondentov si audioknihy nekupuje, napriek tomu ich počúvajú. Keby bola možnosť, 70,4 % respondentov by si audioknihu prišlo zadarmo požičať do knižnice. S audioknihami načítanými v slovenčine je spokojných 14,8 % respondentov, 25,9 % respondentov uviedlo opak – vyjadřilo nespokojnosť. 25,9 % respondentov už počúvalo audioknihu, ktorá ich zaujala natoľko, že by ju dokázali počúvať aj viackrát za sebou.

Podrobné výsledky

K otázke 1

Medzi verejnosťou z ponúkaných možností čítania klasických alebo elektronických kníh alebo počúvania audiokníh je stále jednoznačne v popredí čítanie klasických kníh – 77,8 % respondentov najradšej číta klasickú knihu. 11,1 % respondentov, že má rado kombináciu čítania aj počúvania kníh. 7,4 % respondentov obľubuje iba počúvanie audiokníh. 3,7 % obľubuje všetky tri možnosti vnímania literárneho diela.

K otázke 2

Dôvody, prečo verejnosť počúva audioknihy, sú rôzne. 62,5 % respondentov ako najčastejší dôvod na počúvanie audiokníh uviedlo jednoznačne oddych. 20 % respondentov uviedlo ďalšie dôvody: nedostatok času na čítanie klasických kníh, vyplnenie času pri cestovaní a štúdium. Ako zriedkavejší dôvod sa objavilo počúvanie audiokníh s deťmi (rozprávky) a bolesť očí pri čítaní klasických kníh. 14,8 % respondentov audioknihy nepočúva a 2,7 % respondentov na otázku radšej neodpovedalo.

³ DOČKALOVÁ, Marie. 2011. *Zvukové knihy a audioknihy v České republice* [online]. [cit. 2012-07-09]. Dostupné na internete: <http://audioknihy.net/clanky/id/485>

⁴ Vzhľadom na nízky počet respondentov majú výsledky ankety o audiokniham výlučne informačno-orientačný charakter na účely tohto príspevku.

K otázke 3

Medzi príležitosťami, ktoré verejnosť využíva na počúvanie audiokníh, jednoznačne vedie cestovanie. 25,9 % respondentov počúva audioknihy výlučne pri cestovaní a 29,6 % respondentov obľubuje počúvanie pri cestovaní aj v domácom prostredí. 3,7 % respondentov počúva audioknihy najčastejšie v práci a pri cestovaní, pričom 7,4 % ďalších respondentov uprednostňuje počúvanie audiokníh iba v práci. 33,4 % respondentov odpoveď neuviedlo.

K otázke 4

Kupovanie audiokníh na Slovensku je otázne. Už vyššie uvedený rozhovor dvoch Slovákov poukazuje na iné spôsoby získania audiokníh – kúpa to rozhodne nie je. 3,7 % respondentov na otázku neodpovedalo a 88,9% respondentov potvrdilo, že si audioknihy nekupujú. Pre vlastnú potrebu si ich kupuje iba 7,4 % respondentov.

K otázke 5

Verejnosť vie, že audioknihy nie sú v knižniciach dostupné. Ale keby boli, zadarmo by si ich do knižnice prišlo požičať až 70,4 % respondentov. Zvyšných 25,9 % odmieta požičanie audiokníh v knižnici a 3,7 % na otázku neodpovedalo.

K otázke 6

Verejnosť nemá veľa skúseností s počúvaním audiokníh načítanými v slovenskom jazyku. Na otázku spokojnosti s audioknihami načítanými v slovenčine neodpovedalo 25,9 % respondentov. 18,5 % respondentov nemá prehľad o ponuke ani skúsenosti s audioknihami načítanými v slovenčine. Ďalších 11,2 % respondentov počúva audioknihy v angličtine a 3,7 % v češtine. 25,9 % respondentov uviedlo, že s audioknihami načítanými v slovenskom jazyku spokojní nie sú. Len 14,8 % respondentov s audioknihami v slovenčine vyjadrilo spokojnosť.

K otázke 7

Na otázku o obľúbenej audioknihe, teda audioknihe, ktorá respondentov zaujala a ktorú by dokázali počúvať aj viackrát za sebou, 70,4 % respondentov neodpovedalo. 3,7 % respondentov uviedlo jednoznačné nie – žiadna audiokniha ich nezaujala. Zvyšných 25,9 % respondentov má obľúbenú audioknihu – niektorí uviedli jej názov, resp. meno autora alebo meno načítavateľa.

Názov audioknihy	Meno autora	Meno načítavateľa
Alchymista	Paulo Coelho	-
Andělé všedního dne	Michal Viewegh	-
Duch děvky	Norman Mailer	-
Harry Potter (7 dielov)	J.K. Rowlingová	Zvukový záznam v angličtine
Nočné motýle	Katarína Tholtová	Táňa Pauhofová
Slovenské prstonárodné povesti	Pavol Dobšinský	Dušan Jamrich
Vykúpenie z väznice Shawshang	Stephen King	Oldřich Kaiser

Tab. 2 Obľúbené tituly audiokníh vo vzorke respondentov

3 Úvaha o súčinnosti autorského zákona s Hromadnou licenčnou zmluvou

Všetky verejné knižnice v sieti verejných knižníc v Bratislave poskytujú služby verejnosti v príslušnej mestskej časti Bratislavy dlhé roky s vedomím, že väčšinu špeciálnych dokumentov vrátane zvukových kníh či audiokníh, nemôžu absenčne vypožičiavať, lebo AZ – pokiaľ nemajú uzavretú zmluvu s organizáciami kolektívnej správy autorského práva – ich požičiavanie blokuje. To potvrdili aj závery a odporúčania z odborného celoslovenského seminára Audioknihy v knižniciach.

Na jednej strane je pevne dané, že AZ upravuje vzťahy vznikajúce v súvislosti s vytvorením a použitím literárneho a iného umeleckého diela a vedeckého diela, umeleckého výkonu, s výrobou a použitím zvukového záznamu, zvukovo-obrazového záznamu, s vysielaním a použitím rozhlasového vysielania a televízneho vysielania tak, aby boli chránené práva a oprávnené záujmy autora, výkonného umelca, výrobcu zvukového záznamu, výrobcu zvukovo-obrazového záznamu, rozhlasového vysielateľa a televízneho vysielateľa⁵. Ak na zvukový záznam načíta svoje dielo sám autor, stáva sa výkonným umelcom so všetkými oprávneniami, ktoré vyplývajú z postavenia výkonného umelca; ide predovšetkým o ustanovenie § 63 ods. 2 písm. e) – právo udeľovať súhlas na verejné rozširovanie zvukového záznamu vypožičaním (Debnárová 2010, s. 51).

Na strane druhej v súčinnosti s AZ je pre všetky knižnice knižničného systému SR záväzná Hromadná licenčná zmluva (podpisuje sa vždy nová na aktuálny rok) uzavretá medzi poskytovateľom, ktorým je organizácia kolektívnej správy

⁵ § 1 Predmet úpravy AZ

práv LITA, a nadobúdateľom, ktorým je Slovenská národná knižnica zastupujúca knižnice knižničného systému SR. Poskytovateľ udeľuje nadobúdateľovi na celý rok licenciu na verejné rozširovanie rozmnoženín predmetov ochrany prostredníctvom knižníc v knižničnom systéme SR, a to v neobmedzenom rozsahu čo do počtu výpožičiek. Za udelenie licencie si poskytovateľ účtuje stanovený poplatok za 1 výpožičku. Sadzbu určuje Opatrenie Ministerstva kultúry SR č. MK-4992/200710/19609 z 21. decembra 2007 o odmene nositeľom práv za rozširovanie predmetov ochrany vypožičiavaním realizovaným prostredníctvom knižničného systému SR⁶. Základom pre výpočet celkovej licenčnej odmeny na príslušný kalendárny rok je vždy celkový počet výpožičiek v knižniciach knižničného systému SR za predchádzajúci kalendárny rok, z ktorého sa odpočítajú výpožičky pre zdravotne postihnutých podľa ustanovenia § 29 AZ a 2,4 % výpožičiek z celkového počtu výpožičiek, čo predstavuje dohodnuté percento nechránených a voľných diel. Zmluva nerieši členenie výpožičiek na absenčné a prezenčné. Nerieši nosiče ani formáty dokumentov. Jednoznačne rieši verejné rozširovanie rozmnoženín predmetov ochrany vymenovaných v čl. I. ods. 1, **teda literárneho, dramatického, hudobnodramatického, choreografického, audiovizuálneho, fotografického diela, diela výtvarného umenia, architektonického diela alebo diela úžitkového umenia vypožičaním** (Hromadná licenčná zmluva 2011).

Náplňou tohto príspevku je text o knihách. Klasických, zvukových a okrajovo aj elektronických. Kniha je literárnym dielom bez ohľadu na to, či je v tlačenej, zvukovej alebo elektronickej podobe. A literárne dielo je uvedené na prvom mieste v zozname diel, ktoré sú zahrnuté v Hromadnej licenčnej zmluve. Na piatom mieste je uvedené audiovizuálne dielo. V rámci Hromadnej licenčnej zmluvy na základe Oprávnenia Ministerstva kultúry SR č. 2/2004 autorská spoločnosť LITA kolektívne zastupuje aj autorov a iných nositeľov práva k audiovizuálnym dielam: kvôli zastupovaniu autorov a iných nositeľov práva k audiovizuálnym dielam uzatvorili LITA a SOZA dohodu, na základe ktorej LITA nadobudla právo na výber odmeny aj za autorov SOZA. Je jedinou organizáciou kolektívnej správy autorských práv, ktorá je oprávnená na výber odmeny pre autorov audiovizuálnych diel v zmysle § 18 ods. 7 autorského zákona (Povinnosť vi-deopožičovní vysporiadať právo autorov na primeranú odmenu za nájom diel 2011).

Paragrafy pôsobia stroho, máme pred nimi prirodzený rešpekt. Nejednotná terminológia dokumentov, ich nosičov a formátov spôsobuje zmätky. Azda väčšie ako samotné paragrafy. V knižniciach pracujú ľudia vzdelaní, zodpovední, ale aj opatrní, aby ich činnosť bola v súlade s príslušnými platnými legislatívnymi normami. Je na každej knižnici, ako sa postaví k rozobratej téme. Problematiku môže vysvetliť právnik, poradiť môžu hlavné knižničné inštitúcie SR (Slovenská asociácia knižníc, Spolok slovenských knihovníkov, Slovenská národná knižnica). Ústredným orgánom štátnej správy SR pre oblasť knihovníctva je Ministerstvo kultúry SR. V zmysle platného Organizačného poriadku Ministerstva kultúry SR výkon štátnej správy na úseku knižníc zabezpečuje Sekcia kultúrneho dedičstva, ktorá sa člení na 3 odbory, pričom oblasť knižníc knižničného systému SR patrí do pôsobnosti Odboru múzeí, galérií a knižníc⁷. Pomocnú ruku podá aj autorská spoločnosť LITA. Aj keď paragrafy pôsobia striktno, podobne ako v záveroch a odporúčaniach z celoslovenského odborného seminára Audioknihy v knižniciach. Cenné rady zo spomenutých inštitúcií môžu dobre poslúžiť pri úprave knižničných poriadkov, ktoré musia byť v súlade s platnou legislatívou. Dnes je každá knižnica za svoju činnosť zodpovedná sama. Zodpovednosti sa netreba báť. Ani investícií na kvalitnú knižnično-informačnú službu.

Záver

Ak by Mestská knižnica požičiavala knihy na magnetofónových kazetách, CD, v MP3 na CD verejnosti, záujem o ne by zrejme bol, veď 70 % respondentov z ankety o audioknihami by si prišlo audioknihu zadarmo požičať do knižnice. Zrakovo znevýhodnení používatelia by však boli dosť zaskočení, že im niekto siahol na knihy. Taká je situácia so zvukovými knihami či audioknihami v Mestskej knižnici.

Zoznam bibliografických odkazov:

Audio CD [online]. [cit. 2012-07-16]. Dostupné na internete: http://www.encyklopdia.sk/index.php?pojmem=Audio_CD

DEBNÁROVÁ, Magdaléna. 2010. Závěry a odporúčania z celoslovenského odborného seminára s medzinárodnou účasťou Audioknihy v knižniciach. In *Audioknihy v knižniciach. Zborník príspevkov z celoslovenského odborného seminára s medzinárodnou účasťou zo dňa 30. 9. 2010 v Mestskej knižnici v Bratislave* [online]. Bratislava : Mestská knižnica, 2011. S. 51 - 52. DVD. ISBN 978-80-970713-0-1. [cit. 2012-07-02]. Dostupné na internete: <http://www.mestskakniznica.sk/files/zbornik-Audioknihy2011.pdf>

DOČKALOVÁ, Marie. 2011. *Zvukové knihy a audioknihy v České republice* [online]. [cit. 2012-07-09]. Dostupné na internete: <http://audioknihy.net/clanky/id/485>

⁶ Opatrenie Ministerstva kultúry SR č. MK-4992/200710/19609 z 21. decembra 2007 o odmene nositeľom práv za rozširovanie predmetov ochrany vypožičiavaním realizovaným prostredníctvom knižničného systému SR [online]. [cit. 2012-07-11]. Dostupné na internete: http://old.culture.gov.sk/uploads/iI/Sz/iISzBUYhflI7vA9B1S_raA/opatrenie_mk-499_07-10_19609.pdf

⁷ Riadenie knižníc v Slovenskej republike [online]. [cit. 2012-07-12]. Dostupné na internete: <http://www.infolib.sk/index/podstranka.php?id=271>

Formát MP3 pod lupou - technické informace [online]. [cit. 2012-07-16]. Dostupné na internete: <http://www.mpx.cz/VSE-O-MP3/Format-MP3-pod-lupou---technicke-informace.html>

Hromadná licenční smlouva 2011 [online]. Bratislava, Centrálny register zmlúv, 2011 [cit. 2012-06-27]. Dostupné na internete: <http://crz.gov.sk/index.php?ID=225458&l=sk>

Opatrenie Ministerstva kultúry SR č. MK-4992/200710/19609 z 21. decembra 2007 o odmene nositeľom práv za rozširovanie predmetov ochrany vypožičiavaním realizovaným prostredníctvom knižničného systému SR [online]. [cit. 2012-07-11]. Dostupné na internete: http://old.culture.gov.sk/uploads/iI/Sz/iISzBUYhflI7vA9B1S_raA/opatrenie_mk-499_07-10_19609.pdf

Povinnosť videopožičovní vysporiadať právo autorov na primeranú odmenu za nájom diel [online]. [cit. 2012-07-12]. Bratislava: LITA, 2011. Dostupné na internete: <http://www.lita.sk/index.php?c=6&a=68>

Riadenie knižníc v Slovenskej republike [online]. [cit. 2012-07-12]. Dostupné na internete: <http://www.infolib.sk/index/podstranka.php?id=271>

SLÁDEKOVÁ-VALENTÍKOVÁ, Miroslava 2011. Zvukové knihy pre zdravotne znevýhodnených používateľov. In *Audioknihy v knižniciach. Zborník príspevkov z celoslovenského odborného seminára s medzinárodnou účasťou zo dňa 30. 9. 2010 v Mestskej knižnici v Bratislave* [online]. Bratislava: Mestská knižnica, 2011. S. 41 - 43. DVD. ISBN 978-80-970713-0-1. [cit. 2012-07-07]. Dostupné na internete: <http://www.mestskakniznica.sk/files/zbornik-Audioknihy2011.pdf>

Zákon č. 618/2003 Z. z. o autorskom práve a právach súvisiacich s autorským právom (autorský zákon) [online]. [cit. 2012-07-09]. Dostupné na internete: <http://www.mestskakniznica.sk/files/autorskyzakon2003.pdf>

Eva Šulajová

eva.sulajova@mestskakniznica.sk

České e-knihy a e-časopisy pro knihovny

České e-knihy pro knihovny v současné době nabízí platforma eReading. Na jaře 2012 Knihovna Celetná Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze pilotně nakoupila několik e-knih pro čtenáře knihovny. Po několika týdnech tohoto pilotního zpřístupnění proběhly nákupy dalších e-knih už 13ti knihovny. E-knihy budou zpřístupněny po uzavření licenčních smluv. E-knihy jsou čtenářům dostupné ve formátech PDF, ePub a mobi, zajištěny jsou pomocí sociálního DRM. Přihlašování čtenářů probíhá federativní autentizací eduID.cz s využitím technologie Shibboleth. V případě, kdy knihovna neprovozuje systém jednotného přihlášení založený na Shibboleth, přihlášení probíhá pomocí lokálně spravovaných účtů u eReading. Pokud čtenář má u eReading již založený soukromý účet, eReading páruje osobní účet a účet z knihovny pomocí e-mailové adresy čtenáře a prezentuje čtenáři kompletní fond e-knih jak z osobních nákupů tak e-knih předplacených knihovnou.

V případě nákupu e-knih nebo e-časopisů knihovnou u nakladatele s licencí pro zpřístupnění ve vlastním repozitáři je možné pro zpřístupnění využít systém ebrary DASH!. Knihovna Celetná si předplácí e-časopis Sedmá generace. Aktuální čísla časopisu jsou zpřístupňována čtenářům knihovny na platformě eReading. Kompletní dvacetiletý archiv časopisu je pak zpřístupňovaný celouniverzitně na platformě ebrary DASH! Studenti a zaměstnanci se u ebrary přihlašují v rámci jednotného přihlášení a federativní autentizace eduID.cz. Dokumenty v PDF jsou zajištěny pomocí Adobe DRM. K dispozici je on-line čtečka ebrary, aplikace pro iOS (iPad, iPhone a iPod touch), pro Android. Aplikace pro iOS a Android umožňuje stažení dokumentu pro off-line čtení. Po stažení pro off-line čtení je dokument k dispozici 14 dní, jde o dobu výpůjčky dokumentu. Po uplynutí 14denní lhůty je výpůjčka automaticky ukončena. Pro čtení na tabletech a chytrých telefonech s iOS nebo Android je možné použít také aplikace Bluefire Reader, Aldiko, nebo Moon+. Pro čtení na počítačích s OS X nebo Windows je k dispozici aplikace Adobe Digital Editions. Pomocí aplikace Adobe Digital Editions lze dokument také nakopírovat na čtečky s elektronickým inkoustem. ebrary DASH! mají knihovny zdarma k dispozici při nákupu některé z kolekcí nabízených ebrary: Academic Complete, College Complete, Government Complete nebo Public Library Complete. Za poplatek mohou ebrary DASH! využívat knihovny, které si žádnou z uvedených kolekcí nepředplácí.

České e-knihy jsou dostupné pro knihovny také na platformě FlexiLearn provozované nakladatelstvem Fraus a v rámci projektu E-knihy do každé knihovny organizovaném Městskou knihovnou v Praze. 37 českých e-časopisů je dostupných pro knihovny na platformě Newton Media s discovery pomocí Primo v rámci projektu ANL+ organizovaném Národní knihovnou v rámci Jednotné informační brány.